

Kérdés szükség volt-e Sulhóf Józsefnek erre a fölöttébb reménytelen küzdelemre, ha már pretenziózan kalandregényt akart írni? S ha azt mondjuk: igen, — amit különben a szubjektív feltárulkozás mindúntalan megnyilvánuló szükségére bizonyít — akkor az írók kell köszöntenünk Sulhóf József új regényében, az író, akit a szándéka megalkuvásra készíthetett, de megtagadni mégse volt képes önmagát.

S amikor megállapítjuk, hogy a Varázsvessző lebilincselően érdekes regény, melyet egy komoly írói egyéniség sajátos koloritja tesz színeiben is harmónikusá, akkor nem a téma megírását várjuk a továbbiakban Sulhóftól, hanem egy szervelesebb, egységesebben is gazdagabb, de mindenképpen sajátosabb élményanyag kihordását. S ennyit Sulhóf József is megérdemel önmagától.

Herceg János

Egy költő regénye

Branko V. Radicević: *Bela žena*, regény. Minerva kiadás, Szubotica, 1955.

„Meg kell várni a nagy fehér asszonyt” — írja „Föld” című verskötetének egyik darabjában Bránko V. Radicević, a fiatal szerb költő, aki „Fehér asszony” címen adta ki regényét. Ő megvárta a fehér asszonyt, valahol, a szerelem útvesztőin. Regénye, amely duzzad az erotikától, ezekről az utakról szól. Szenvedve, boldogan, kínban és kéjben élnek a test szerelmének rabjai, s ha a Fehér Asszonynak van valami hibája, akkor hiányossága az, hogy az író szándéka oly sokszor bukkan fel a sűrű, forró lírai szövegből. Radicević keresi az alkalmat, hogy rámutasson: az élet számára elvesztek azok, akik a test vágyainak hullámaiba vetik magukat, ottfulladnak a szerelem ágyának isteni poklában. A didaktikus regények idejüket múlták, ezt maga a regényíró is nagyon jól tudja; tudja azt is, hogy ilyen regény nyel lehet legkevésbé „megjavítani” valakit. Épp ezért kifogásolhatjuk, hogy művével mást is akart adni, nem csak regényt.

Anna és leánya, Ivana, talán nem típusai, de gyakori jelenségei a társadalomnak. Ők azok, akik nem ismernek, nem látnak más célt maguk előtt, mint a testi szerelmet. Ha nem is akarják, már bennük él ez, életük nem más, mint egy végtelen szerelmi aktus. Tragikum van ebben az életben, mert amikor elnyerik a testi boldogság rövid pillanatait, a kéj perceinek hosszú láncolatában elvesztik emberi méltóságukat. Használati tárgyak lesznek, bár ezt ők nem veszik észre. Csak lassan, fokozatosan épül Ivanában a tudat, egy élet megy rá a felismerésre, hogy múlnak az évek, jön a fáradság, a vég.

Bránko V. Radicević nem regényíró. Fehér Asszonyában is a lírikus él, az a költő, aki a „Föld”-ben egy rettenetes, goromba, izzó szerelmet énekelt meg. A rövid fejezetek (157 oldal — negyven fejezetben) épp arra utalnak, hogy Radicević inkább rövid, lírai részleteket írt, rakott egymásra, mint egységes, át-

fogó regényt. Műve két asszonyról szól, anyáról és lányáról, de egyik élete sem befejezett egész előttünk, csak rövid képekben, a szerelmi láz apró villanásaiban ismerjük meg őket. Valójában nem is teljes jellemek, mert abból, amit az író róluk mond, nem tudjuk megrajzolni teljes lényüket; vagy talán ők egészében véve csak szerelemből, odaadásból állnak? Ezek nem hiányosságai ennek a nagyon szép, nemes, érdekes könyvnek, hanem problémái; felvetik azt a kérdést, vajon egy ilyen tárgykör feldolgozásához megfelelők-e a regény klasszikus értelmében vett keretei, vagy más forma kutatására van szükség. Mert a „Fehér asszony”-ban csak egy dolog állandó, változatlan: az erotika. Ez köti össze a részleteket, képeket, férfiakat és asszonyokat, az időt és a teret. Az író koncepciója szerint az erotika megrontja, megkeresíti az ember életét, tönkre teszi, elpusztítja. Anna és Ivana el fog pusztulni. De, tennénk hozzá mi, a szerelem megmarad. Az ember szenvedélyei egyidősek magával az emberrel. Radicević, amikor talán azt akarta megmutatni, milyen azoknak az élete, akik a szenvedélyt uralják, emléket állított, irodalmi emléket, a szerelemnek. Hibái, tévedései ellenére a „Fehér asszony” jó könyv. A jugoszláv irodalom a Fehér Asszonnyal még egy értékes regényt kapott egy olyan időben, amikor, ugylátszik, kedvező légkört és talajt leltek a regényírók. Az már azonban kérdéses, vajon Radicević képes lesz-e másról is írni regényt, olyan jó regényt, mint a „Fehér asszony”; vagy marad annál a műfajnál, amellyel kezdte irodalmi pályafutását, s lemond a nagyobb lélegzetű művekről. Ez persze csak a jövőben tűnik ki, de a „Fehér asszony” lírai hangja, szerkezete, a Radicević lelkialkata is amellett szól, hogy a költészet az ő igazi kifejezési formája, hogy versben tudja legmeggyőzőbben elmondani mi kinozza őt és a világot.

Tomán László

A titokzatos Kafka

Günther Anders: *Kafka — pro és kontra* (A per alapjai), Narodna prosvjeta kiadás, Szarajevó, 1955.

Számunkra, akik most ismerkedünk a modern világirodalom legnagyobb alkotásaival, és sehogyan sem tudunk megelégedni a valóság klasszikusan realista, dickens-balzaci ábrázolásával, hanem új szempontokat, új módszereket

keresünk és követelünk, számunkra Hemingway, Faulkner, Moravia, Camus művei mellett, sőt, felettük, Franz Kafka a legnagyobb felfedezésünk, Franz Kafka, ez a zsidó-cseh-német-osztrák polgár, ez az anti-polgár, ez az idegen.

Az első ismerkedés a „Per” volt (Der Prozess), úgyis mint vádirat egy rendszer ellen, úgyis mint vádirat a bennünk rejtőzködő megalkuvásra való hajlamosság ellen. Azután jött a kukaccá változó Gregor Samsa irtóztató története. Mi olvastunk, ámultunk, ámulva olvastunk, lehetetlen volt megtalálni a kiutat ebből a labirintusból. Kafkát nem nehéz megérteni. Csak egy kis intuíció kell hozzá és helyzetismeret, és akkor már valóban nem tudjuk: nem változtunk-e önmagunk is kukaccá, egy olyan undorító kereskedelmi utazóvá, nem járunk-e mi is padlásról padlásra, hogy jelentkezzünk a bíróságon, amely nem vádol, mégis ítél. Mindenesetre zseniális írókat találtunk Kafkában, aki talán többel járult hozzá történelemszemléletünk és irodalmi nézeteink kialakításához, mint mások.

De ki ez a Kafka, és mit akar? Erre a kérdésre nehezebben lehetett válaszolni, mert Kafka az az író, aki titkokról ír, s közben maga titokzatos marad, akinek írását meg lehet fejteni, de ő, nyúlánk arcával és mélyen ülő szemével megtartja a szfinx hideg, rejtelmes tekintetét. Mit ér akkor minden erőlködésünk, ha a művekben látjuk, de nem értjük az embert, aki feltétlenül ott van minden írásában, s joggal kételkedhetünk abban, hogy a művet megértettük, ha a művész nem lép elő. Így voltunk Kafkával. Günther Anders kis könyve, amelyről most tulajdonképp írni akarok, kulcs Kafka titkaihoz. De mint a zár, a kulcs is komplikált, s a „Kafka — pro és kontra” épp úgy nem lehet népszerű magyarázat, mint ahogy Kafka sem lesz sohasem népszerű író. (Vagy mikor voltak népszerűek azok az idegenek, akik senkit sem sajnálva mondták ki az igazságot?)

Anders nem magyarázza Kafkát. Magyarázni legfeljebb az egészen felületi dolgokat lehet, Kafka pedig sohasem felületes. Ezért An-

ders a társadalmi, lélektani és esztétikai elemzést választja módszerül. Kafka műveinek bonyolult részleteit és rejtelmes egészét elemzi kimerítően és kielégítően. Van a klasszikus irodalmi eljárások védelmezőinek egy kedves vesszőparipájuk a modern irodalom elleni hadakozásukban: a modern írókat csak kommentár segítségével lehet megérteni. Azt közben elfelejtik, hogy egy Homeroszt vagy Hesiodost vagy Dantet sem érthetjük meg eredeti vonatkozásaikban kommentár nélkül. Kafka azonban más. Az ő modern mitoszában egy kicsit még ma is benne él az emberiség, az ő „kommentárja” az élet, a kor. Amit Anders mond, az már nem is kommentár, hanem egy nagy mű gyökereinek a feltárása. A modern irodalom műveit minden olvasó beleéléssel érti meg; Kafkát is. Anders könyve a titkok titkait fedi fel, analitikus módszerével adja Kafka szintézisét, ez pedig több minden kommentárnál.

Günther Anders azt tarja Kafkáról, hogy a jelenségek torzításával reális képet kap. Képei paralizáltak, embereit elszakította az emberi teljességtől. Megfejtethetlen kérdéseket tesz fel, s ezért filozófiailag és erkölcsileg használhatatlan író. Műveinek első síkjába a kísértetit állítja. Ő a legradikálisabb ellensége saját magának. Nem volt méltó a saját, rettenetesen ironikus kalandjához. Realistája és védelmezője volt az elidegenedett világnak.

Ezek Anders következtetései. Aki olvas-ták Kafkát, azok elismerhetik, hogy Anders könyve, elemzésében és megállapításaiban, kitűnő kulcs a titokzatos Kafka megértéséhez.

Tomán László

A francia irodalom új neve

François Sagan: Jónapot bánat (Bonjour tristesse). Regény. Narodna prosvjeta kiadása, Szarajevó, 1955.

A francia irodalmi kritika, avval, hogy a tizennyolc éves François Saganak ítélte oda díját, új nevet adott a francia irodalomnak. Későbbi korok irodalomtörténete másképp is vélekedhet majd az írónőről, talá el is felejt, de ez a regény ma, úgy ahogy van, az élő irodalomé. Ha nem volna más, csak a szerelem regénye, a „Jónapot bánat” megállná a helyét; az az őszinteség, amely minden mondatából olyan fényes, nyílt szemmel néz ránk, már az átlagos szerelmi történetek fölé emeli a könyvet. De ott van egy kép is, a francia társadalom felső köreinek bentről, szinte az osztály szívéből, mégis kegyetlen, önmarcangoló, leleplező vonásokkal megrajzolt képe.

Lényegesnek tűnhet ennek a regénynek erkölcsi problematikája, mert mindaz, amit Sagan a maga módján megoldott, még nem végleges és nem általános érvényű megoldás. Ebből a szempontból esetleg kifogásokat emelhetünk ellene, el is ítélnék, de a regényen, mint

irodalmi jelenségen ez mit sem változtat. Azt nem tagadhatjuk, hogy olvasás közben magunk is csodálkozunk Sagan attitűdjén, de csak azért, mert íráskészsége feledteti velünk tizennyolc évét és azt, kikről ír. Más szempontból, ha sikerül megszabadulnunk Sagan nagyszerűen érvényesülő szentimentalizmusától, és attól a bánattól, amelyet stílusával szuggerál, mindinkább egy fiatal lány, — tegyük hozzá: egy el-kényeztetett lány — vallomásának lágy, sötét körvonalait látjuk. Amit Sagan elmond, az a franciák számára mindennapi valóság lehet; a mi részünkre egy idegen életforma dokumentuma; egy olyan életformáé, amelyben „viharos külső életet” kellett élni, hogy „a lélek nyugodt lehessen”, ahol avval lehet dicsekedni, hogy „milyen kellemesek a felületes gondolatok”. A franciák talán más szemmel nézik ezt a regényt, amely szerkezetileg sikerült, érett vagy inkább koraérett stílussal megírt mű.

Tomán László